

parc natural
de **penyagolosa**

INFO trimestral del Parc
Natural de Penyagolosa
Nº1 Gener-Març 2018

el Gegant

01

EDITORIAL

Per Amat Sanchez, President de la Junta Rectora del Parc Natural de Penyagolosa

03

LES DONES MA-SOVERES

Un recorregut per la història de les dones de Penyagolosa

04

ELS OCELLS HIVERNANTS DE PENYAGOLOSA

Al límit de la subsistència

05

EL DIA DE L'ARBRE

Un dia molt especial

06

PRECIPITACIONS A PENYAGOLOSA

El canvi en el clima i la biodiversitat

07

EL MANTENIMENT DEL PARC

Els treballs de la brigada

08

EIXIM A LA TELE

Visita dels mitjans de comunicació

El Parc Natural, un projecte de futur

Amat Sánchez

(President de la Junta Rectora)

Penyagolosa. Un nom amb diferents significats. Un espai natural molt valuós i vulnerable. Un territori habitat i viscut. Un símbol. Un lloc on gaudir de la natura, on fer esport, on conèixer-la, on estudiar-la. Per a algunes persones només té un d'aquests significats. Per a unes altres, conjuga alguns d'ells o tots alhora. Més encara, hi ha qui pensa que són contradictoris entre sí. Tanmateix, per a d'altres es poden combinar sense problemes o fins i tot reforçar-se mútuament.

Dins d'aquests aparents dilemes, en destaquen alguns. Protecció del medi ambient o possibilitats de vida (i sobretot de futur) per als pobles de la comarca. Activitats esportives, lúdiques o turístiques o preservació del medi natural. Algunes d'aquestes activitats o unes altres. Dilemes només aparents perquè en realitat són falsos dilemes.

La protecció del medi ambient no tan sols no és incompatible amb el desenvolupament econòmic i social dels pobles de Penyagolosa, sinó que ha de ser una palanca fonamental del seu futur, avui amenaçat pel despoblament. No hauria de ser vist, per tant, com a una limitació sinó com a una oportunitat. La protecció del patrimoni (natural, cultural, històric...) implica algunes regulacions, lògicament, però també obre moltes possibilitats. Exemples de com els parcs naturals són el motor de la vida econòmica de territoris que estaven en perill de desaparició els trobem per tot arreu.

El mateix podem dir de les activitats esportives o recreatives. Lluny d'una visió, pròpia del passat, de la protecció mediambiental com a una restricció per a aquestes activitats, cada vegada s'estenen més les perspectives d'incorporar els valors mediambientals i la seua defensa com a un element que aporta més qualitat a l'esport o al turisme, els quals han d'adaptar-se a aquest nou escenari. La natura no és un terreny de joc, sinó un espai en el que es desenvolupen diferents activitats, també

esportives i lúdiques, i que cal respectar, protegir i potenciar. Tan sols es tracta de veure aquestes realitats amb la mirada del segle XXI.

Aquest ha de ser el gran objectiu del Parc Natural. Integrar totes aquestes dimensions i fer que unes i altres es potencien mútuament. Per aconseguir-ho necessitem almenys tres elements. Recursos econòmics, que han d'aportar fonamentalment les Administracions públiques, i també iniciatives privades que han de comptar amb el seu suport. Un projecte estratègic que integre la protecció mediambiental i tota la resta de vessants d'aquest territori, que incorpore altres instruments que tenen incidència a la comarca (polítiques de desenvolupament rural, inversions i serveis públics...), i que oriente l'actualització (cas del PORN) o l'elaboració (cas del PRUG) dels documents de gestió del Parc. I finalment diàleg i participació. La declaració d'aquest Parc no va ser precisament un bon exemple de participació, especialment pel que respecta a la població local. Ara el que cal és obrir un procés realment participatiu on es tinga en compte l'opinió i les propostes de totes les persones i entitats implicades en el Parc (veïns, Ajuntaments, propietaris, associacions...) per tal d'aconseguir portar endavant un projecte que siga veritablement compartit. La Junta Rectora és un espai ja consolidat per a aquesta participació, però s'ha de potenciar encara més el seu paper i cal incorporar també altres àmbits de diàleg.

Fa més de deu anys que es va crear el Parc i bona part d'aquesta dècada ha resultat perduda. Ja és hora de recuperar el temps perdut i sobretot d'avançar i fer més Parc i més comarca. *El gegant que domina les terres de Penyagolosa no ha de ser tan sols de pedra, sinó també (i sobretot) de vida: natural, social, econòmica, cultural....* **El Parc Natural ha de ser per damunt de tot un projecte de futur.**

Santuari de l'Estrella

Les dones masoveres

Un recorregut per la història de les dones de Penyagolosa

Al llarg de la història, el paper de les dones ha estat rellevant en les societats en les quals han viscut i en el seu entorn natural. A les zones rurals, les dones han sigut una peça clau per al manteniment d'aquestes societats camperoles gràcies a la realització dels treballs del camp i de la llar, sent en moltes ocasions treballs poc reconeguts però de molta importància.

El medi rural amb el que les dones havien de coexistir, en el qual predominaven unes condicions econòmiques empobrides i un clima advers durant diversos mesos de l'any, li atorgava més importància si cap a les activitats que exercia quotidianament. Així doncs, les dones eren les mestresses de casa, d'elles depenien multitud de tasques com:

Rentar la roba, ho feien a mà en els llavadors; fins i tot a l'hivern, la qual cosa comportava que en moltes ocasions haguessin de trencar la capa de gel que cobria l'aigua per poder utilitzar-la amb unes temperatures properes al punt de congelació.

Anar a per aigua amb cànTERS a la font, en ocasions a kilòmetres de distància.

Cuinar, per a portar-ho a terme utilitzaven les olles de "testo", fetes amb fang, amb les que majoritàriament cuinaven plats amb els escassos recursos que disposaven, normalment verdures.

Filar i teixir la llana per fer principalment calce-

tins per poder passar l'hivern tota la família.

Fer el pa en el forn familiar o comunitari...

Però la casa no era la seua única responsabilitat, les dones participaven en els treballs de camp, en els que les condicions climatològiques desfavorables i la predominança del terreny accidentat condicionaven directament les espècies vegetals a conrear, sent les principals les varietats de secà, ja que requereixen menys quantitat d'aigua, com les pataques, les cols, els llegums i els cereals (blat, ordi i civada). Entre les activitats que realitzaven estava sembrar, ocupar-se dels animals, recol·lectar fruits del camp i del bosc, fer llenya...

Amb la finalitat de donar a conèixer l'important rol que tenien les dones en la vida de les masies i la seua relació amb la natura, els passats 17-18 i 24-25 de març, varem realitzar l'activitat "les dones masoveres" que va consistir en una visita guiada a l'exposició del Centre d'Interpretació del Parc Natural de Penyagolosa. Aquesta activitat estava emmarcada dins de la campanya de Parcs Naturals de la Comunitat Valenciana "la dona en la conservació de la natura". Així mateix, va ser motiu per celebrar el Dia Internacional de la Dona, 8 de març, en el que es reivindica la lluita de la dona per la seua participació en igualtat amb l'home, en la societat i el seu desenvolupament íntegre com a persona.

Els ocells hivernants de Penyagolosa

Al límit de la subsistència

Els hiverns al Parc Natural de Penyagolosa es caracteritzen per les condicions meteorològiques adverses com les temperatures baixes, nevades, fortes ratxes de vent i gelades. Aquesta situació dificulta en gran manera la recerca d'aliment i punts d'aigua que no estiguin gelats, especialment afecta als ocells que s'alimenten de gra (granívors) i els que s'alimenten de fruits (frugívors). A l'hivern no solen abundar les espècies vegetals en fruit encara que algunes d'elles si ho estan com el roser silvestre (*Rosa canina*), el grèvol (*Ilex aquifolium*), el vesc (*Viscum album*)... les quals són una font d'aliment per a aquestos ocells. És per això, que resulta de gran ajuda habilitar punts de menjar complementaris amb aliments variats (cacauets, pipes, boles de greix...) que els supose una aportació energètica addicional per poder superar les dificultats hivernals.

En canvi, altres ocells hivernants com certes espècies insectívores, s'han especialitzat en depredar sobre les plagues de les erugues de procesionaria (*Thaumetopoea pityocampa*), exercint així un paper molt important en el seu control biològic. Al finalitzar l'hivern, les erugues de procesionaria baixen dels pins per soterrar-se en el sòl amb la finalitat de transformar-se en papallones. En aquest moment, és quan actuen algunes espècies d'ocells com la mallerenga carbonera (*Parus major*) i el ferreret (*Cyanites caeruleus*) per alimentar-se de les erugues mentre aquestes s'alimenten en les acícules dels pins i fins i tot són capaços d'obrir els bolsos per accedir a elles. Altres ocells aprofiten també aquest recurs alimentari com és el cas de la puput (*Upupa epops*), el cucut (*Cuculus canorus*), la merla (*Turdus merula*), el corb (*Corvus corax*) i la garsa (*Pica pica*).

Amb la finalitat de conèixer els ocells diürns residents e hivernants en l'entorn de Sant Joan de Penyagolosa i la importància que tenen en els ecosistemes del Parc Natural, el passat 25 de

Turdus viscivorus

febrer de 2018 varem realitzar una nova activitat del projecte de ciència ciutadana del "Projecte Ocell", els ocells hivernants de Penyagolosa.

Al llarg de la visita es van observar les següents espècies d'ocells, totes elles residents: trenca-pinyes (*Loxia curvirostra*), mallerenga petita (*Periparus ater*), mallerenga carbonera (*Parus major*), pica-soques blau (*Sitta europaea*), pinsà (*Fringilla coelebs*), merla (*Turdus merula*) i voltor comú (*Gyps fulvus*).

Després de la present visita, el "Projecte Ocell" porta observades 42 espècies d'ocells diürnes i 5 espècies d'ocells nocturns. Els resultats de les diferents visites poden ser consultats a la pàgina web: <http://ebird.org/content/ebird/?lang=es>

Si estas interessat en conèixer més sobre el "Projecte Ocell" pots consultar la memòria de gestió de 2017 a la següent pàgina web: <http://www.parquesnaturales.gva.es/web/pn-penyagolosa/memorias-de-gestion>

El dia de l'Arbre

Un dia molt especial

La primera notícia que tenim de la celebració del dia de l'arbre es remunta a 1805, va ser en un poble de Càceres. Ha plogut molt des d'aleshores i hui en dia, la celebració de la festa de l'arbre és un esdeveniment que es commemora a nivell mundial.

Des de la declaració del Parc Natural de Penyagolosa, hem celebrat aquest dia d'una manera molt especial amb diferents escoles i associacions que han decidit co·laborar en la protecció dels nostres boscos i arbres. Com és ben sabut, el clima de Penyagolosa és bastant rigorós i fred en la data de celebració d'aquest dia, 31 de gener, per aquest motiu acostumem a celebrar-ho a l'inici de la primavera, amb unes condicions de plantació més benignes.

Sempre ha estat el nostre desig que aquest dia fos especial i un gran record per a les persones implicades i que al mateix temps deixessin una petjada perdurable en el temps. Així el dia 25 de maig de 2012 celebrarem el dia de l'arbre en Penyagolosa amb la plantació d'un jove til·ler que va substituir a l'imponent i centenari om de Sant Joan de Penyagolosa caigut a terra després d'unes fortes pluges l'11 de novembre de 2011. El famós om ja portava prou anys mort, igual que molts altres ho van fer, a causa de la grafiosis. Aquesta plantació es va realitzar en col·laboració amb l'escola de Vistabella i va quedar immortalitzada en un dels programes de Medi ambient de Punt 2 d'aquell any.

També l'any passat es va decidir obrir un buit al pati de formigó de l'escola pública de Vistabella per plantar un bell arbre que esperem que comence a donar bona ombra en pocs anys.

Així, aquest 31 de gener, celebrarem el dia de l'arbre visitant un dels arbres centenaris del parc, arbres tan longeus com fràgils i sensibles a la deterioració del seu hàbitat que fa que mereixi tota la nostra atenció i respecte.

Plantació al col·legi públic de Vistabella del Maestrat

Precipitacions a Penyagolosa

El canvi en el clima i la biodiversitat

Com tots els anys, el mes de gener és un mes en el que al parc es fa el balanç meteorològic de l'any anterior. En aquest sentit, 2017 va ser un any especialment sec amb 471 mm, molt distant de la mitjana dels darrers anys de 843 mm. Molt significatiu va ser que d'aquests 471 mm, gairebé un terç va caure en poques hores, durant la nevada del 19 de gener. Aquest detall mostra molt bé com els efectes del canvi climàtic s'estan traduint en llargues èpoques de sequera amb esclats puntuals de fenòmens meteorològics extrems. La nevada del 19 de gener és molt representativa d'aquests fenòmens ja que en un dia es van acumular al voltant de 87cm de neu, una quantitat que cap persona major de la zona recordava haver vist mai.

Com és evident, aquests canvis ambientals estan afectant enormement a la flora i fauna de Penyagolosa. Una bona espècie que serveix de bioindicadora i que ens està manant missatges clars de que alguna cosa seriosa està passant és el lliri de neu (*Galanthus nivalis*). Aquesta petita planta és un relict de l'època de les glaciacions, en la que la Península Ibèrica estava coberta de gel i neu. En aquest moment, el lliri de neu s'estenia per tota la península. Conforme el període de glaciació va anar passant, aquesta planta es va atrinxerar als llocs més humits i freds de les nostres muntanyes, sent Penyagolosa el seu punt més septentrional en el que viu al límit de la seva supervivència. Qualsevol canvi en les precipitacions o temperatures afecten d'una manera significativa a la seua població. És per això, que anualment convidem a tothom que ho desitgi a participar en un cens anual per avaluar l'estat en què es troba i tenir dades de la seua evolució en aquests moments de canvis bruscs en el clima. Aquest any, el cens es va realitzar el 10 de març i es van comptabilitzar 19.987 exemplars, sent la màxima quantitat registrada als censos populars realitzats fins ara al parc Natural. En la següent taula s'aprecia els resultats dels diferents censos fins a la data.

	20/03/2010	19/03/2011	30/03/2012	07/03/2015	30/01/2016	25/02/2017	10/03/2018
TOTAL exemplars	12.859	8.854	4.514	9.335	6.021	6.283	19.987

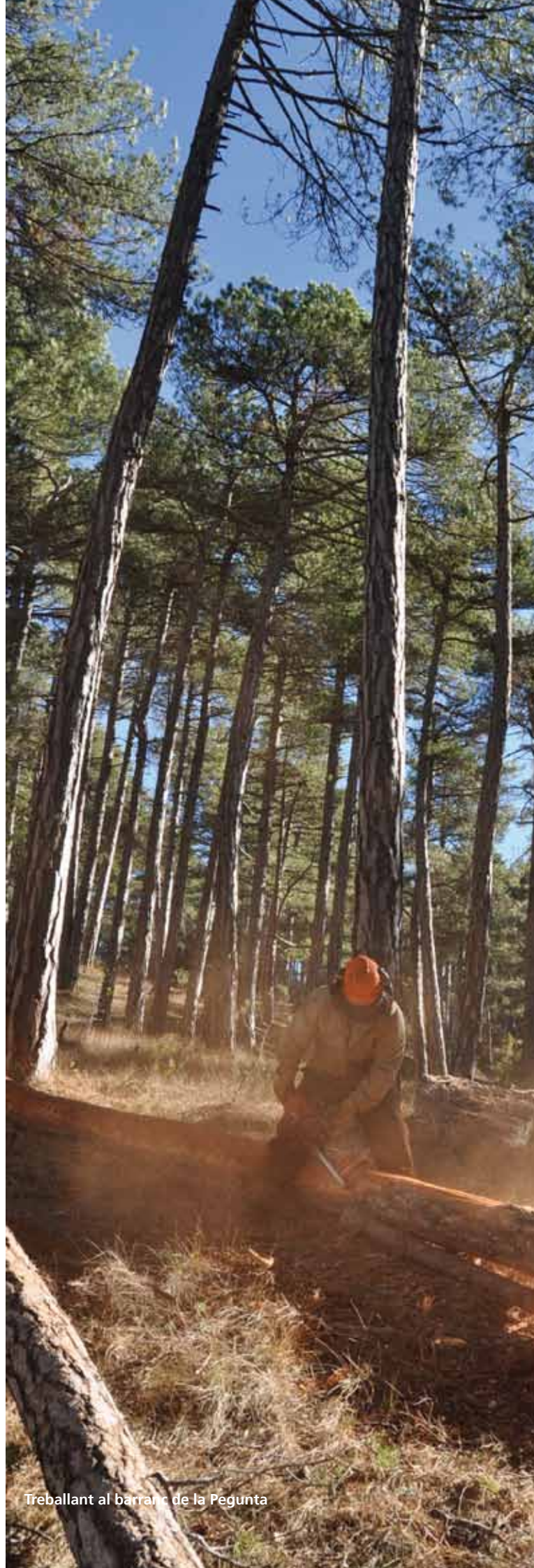
El manteniment del parc

Els treballs de la brigada

Depenent de l'època de l'any, la brigada del Parc Natural de Penyagolosa, orienta els seus treballs a diferents tasques. Com altres anys per aquestes dates, es van dedicar uns dies a col·laborar en els treballs front l'emergència provocada per les nevades en la població de Vistabella, on tenen el magatzem. Al finalitzar l'emergència, es van dedicar a trossejar i retirar els arbres trencats o tombats per la neu al costat de les pistes forestals del parc. Així mateix, van estar preparant la senda del GR-33 per a la pròxima celebració dels Pelegrins de les Useres, 27 d'abril, mitjançant el desbrossament, eliminació de troncs, arreglament de l'empedrat, desaiçgues i reparació de la tanca al costat de la Font de l'Arxivello (Xodos).

També s'ha estat treballant en el fitat de la població més gran del parc d'*Ajuga pyramidalis*, una planta protegida vulnerable a la degradació del seu hàbitat i que troba en Penyagolosa una de les seues poblacions més nombroses. Així mateix, s'han realitzat treballs per afavorir el desenvolupament de boscos madurs en determinades zones del parc.

En previsió de la falta de pluges i la necessitat de regar l'arboretum del centre d'interpretació, s'està realitzant la instal·lació d'un sistema de reg que permetrà fer un ús racional d'aquest recurs així com facilitar les tasques de reg.

Treballant al barranc de la Pegunta

Eixim a la tele

Visita dels mitjans de comunicació

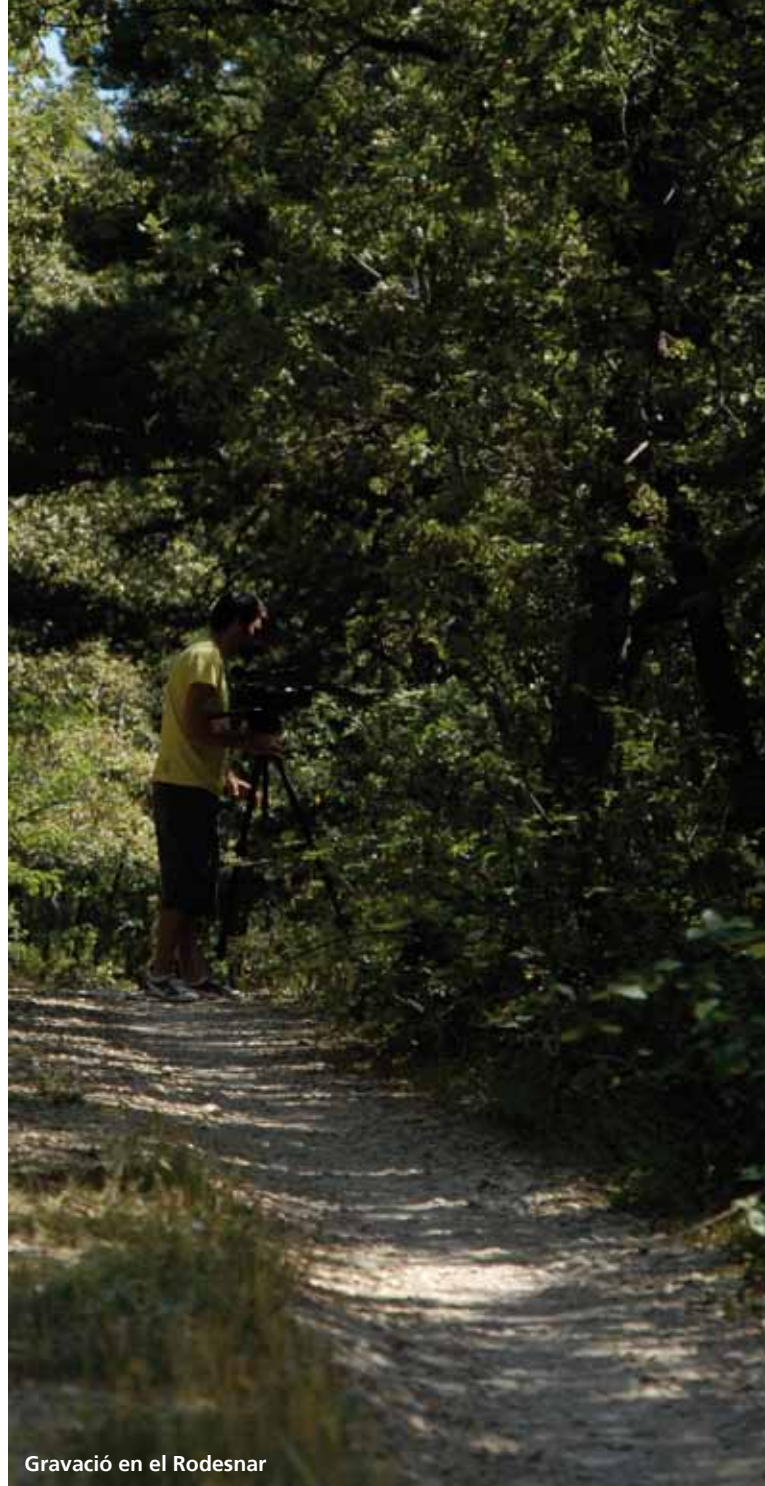
Com tothom sap, Penyagolosa té alguna cosa especial que atreu a tot el que se li acosta. Aquest últim trimestre ens han visitat diverses productores de TV per gravar diferents programes, alguns d'ells per a la imminent TV Valenciana "A Punt"

Entre els programes que s'han gravat aquest trimestre es troben:

"Mediambient" de la productora Samaruc Digital, en el qual es van gravar diversos programes en el Barranc Roig i el Barranc de la Pegunta amb la companyia dels propietaris del Mas Roig i de botànic Lluís Serra.

"Bambant per casa" van realitzar gravacions al parc i pels pobles de l'Alcalatén amb els cantants Pep "Botifarra" i Miquel Gil de presentadors.

TV pública coreana EBS, van estar un dia gravant escenes relacionades amb els productes agrícoles i ramaders que es produeixen a la zona (tòfona i corder de Vistabella) per a un programa educatiu i de divulgació de productes gourmet a Corea del Sur. En la gravació va participar Rocio Moliner, sòcia de la cooperativa Biopenyagolosa, empresa certificada amb la marca parcs naturals de la CV.

Gravació en el Rodesnar

**Vols col·laborar amb nosaltres?... envia els teus articles d'opinió a la següent adreça:
parque_penyagolosa@gva.es**

Redacció: Equip tècnic del PN de Penyagolosa

Parc Natural de Penyagolosa

964 76 08 38

parque_penyagolosa@gva.es

<http://www.parquesnaturales.gva.es/web/pn-penyagolosa/>

Centre d'interpretació del parc: darrere de l'ermitori de Sant Joan de Penyagolosa

12135 Vistabella del Maestrat, Castelló

